

Cem Özkurt

Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi/İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Trabzon/Türkiye
Assoc. Prof. Dr., Trabzon University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Trabzon/Turkiye

eposta: ozkurtcem70@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1438-6517> - RorID: <https://ror.org/04mmwq306>

Atıf/Citation: Özkurt, Cem. 2025. Modernliğin Üç İmgesi Üzerine Bir Analiz Denemesi: Devlet, Ulus ve Temsili Demokrasi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 13/42, 31-46.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1510468>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	04.07.2024
Kabul Tarihi/Accepted:	19.12.2024
Yayın Tarihi/Published:	15.03.2025

MODERNLİĞİN ÜÇ İMGESİ ÜZERİNE BİR ANALİZ DENEMESİ: DEVLET, ULUS VE TEMSİLİ DEMOKRASİ

Öz

İleri modern bir toplumsal sistem olarak deneyimlediğimiz modern toplumun, kurumsal yapılaşması tarihsel karakterlidir ve bugünün dünyasında birçok eksene gönderme yapmaktadır. Bu eksenlerden ilki, bir üretim yapılaşması ve ekonomik ilişkiler ağı olarak kapitalist toplumsal formasyondur. İkincisi, siyasal ve yönetsel bir oluşum olarak ulus-devlettir. Üçüncü ise modernlikle birlikte ortaya çıkan ve geleneksel toplumun öznitelikleriyle uyuşmayan, sembolik düzeydeki farklılaşmalardır. Ekonomik bir sistem olarak modernlik, 19. yüzyılda sanayi kapitalizmiyle bağlantılı olarak ortaya çıkan kitlesel üretim, sınıf toplumu, karmaşıklaşmış iş bölümü, uzmanlaşma ve kentleşme gibi olguları içerir. Ulus-devlet ise denetleme, hesaplama ve öngörünün bilimsel bilgi aracılığıyla rafine hale geldiği yönetsel bir oluşuma ve geniş toplumsal kesimlerin yurttaşlık bağıyla modern devletle ilişkili kılındığı yeni türden bir iktidar kimliğine gönderme yapar. Sembolik düzeydeki dönüşümler ise yurttaşlık, oy hakkı, eşitlik, özgürlük ve demokrasi gibi toplumsal pekiştireçlerin modern toplumla birlikte merkez kavramlar haline gelmesidir. Bu makale, modernliğin söz konusu üç ekseninin sosyo-ekonomik ve siyasal dönüşümlere dayanan sosyo-oluşumunu ulus-devlet, yurttaşlık, hukuk nosyonu, eşitlik, özgürlük gibi Batı toplumlarının son iki yüzyılına damgasını vurmuş kurucu kavramlar çerçevesinde tartışmaya açmaktadır. Sosyoloji kuramının hem klasik yazarlarının hem de çağdaş yorumcularının katkılarından yararlanarak, çağdaş toplumlarda temsili demokrasi, eşitlik ve özgürlük gibi kavramlar çerçevesinde gelişen yeni sorun alanlarını analiz etmeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modernlik, Ulus-devlet, Temsili Demokrasi, Eşitlik, Özgürlük

AN ESSAY OF ANALYSIS ON THE THREE IMAGES OF MODERNITY: THE STATE, THE NATION AND REPRESENTATIVE DEMOCRACY

Abstract

The institutional structure of modern society, which we experience as an advanced modern social system, is historical in character and refers to many axes in today's world. The first of these axes is the capitalist social formation as a production structure and economic relations network. The second is the nation-state as a political and administrative formation. The third is the symbolic level differentiations that emerged with modernity and are incompatible with the attributes of traditional society. Modernity as an economic system includes phenomena such as mass production, class society, complex division of labor, specialization and urbanization that emerged in connection with industrial capitalism in the 19th century. The nation-state refers to an administrative formation where control, calculation and foresight are refined through scientific knowledge and a new type of power identity where large social segments are associated with the modern state through citizenship. The transformations at the symbolic level are the social reinforcements such as citizenship, the right to vote, equality, freedom and democracy becoming central concepts with modern society. This article discusses the socio-formation of the three axes of modernity based on socio-economic and political transformations within the framework of founding concepts such as nation-state, citizenship, notion of law, equality and freedom that have left their mark on the last two centuries of Western societies. Benefiting from the contributions of both classical writers and contemporary commentators of sociological theory, it attempts to analyze new problem areas that have developed within the framework of concepts such as representative democracy, equality and freedom in contemporary societies.

Keywords: Modernity, Nation-state, Representative Democracy, Equality, Freedom

Giriş

Sosyolojik bakımından 18 ve 19. yüzyıllarda kurucu bir yapılaşma olarak inşa olan modern toplumun izlerini, günümüzün ileri modern toplumlarının kurumsallıklarında canlı bir ruh olarak deneyimlemekteyiz. Bu ruhun tarihsel kökenleri, ne Weber' in protestan ahlakının kapitalizmin bireysel/toplumsal eylemselliğini oluşturan asketik tinselliğiyle (dünyevi zevklerden kaçınmaya dayanan ahlak anlayışıyla) aynı şeydir, ne de Marx'ın tarihsel sürecin üretim güçlerindeki ilerleme, çatışma ve deviniminde olduğu gibi tunçtan bir yasa olarak tahayyül edilebilir. Bu ruh, daha çok, Giddens'in vurguladığı gibi, modern iktidarın dört kurumsal yapılaşmasıyla ilişkilidir: Yoğun gözetleme, kapitalist gelişim, endüstriyel ilerleme ve şiddet araçlarının merkezi denetiminin pekiştirilmesidir (Giddens 2008). Yoğun gözetlemeyle kastedilen, modernliğin öz niteliğini oluşturan denetim, hesaplama, öngörme ve toplumsal tahakkümün bilimsel bilgiler aracılığıyla tesis edilmesidir (Tomlinson 2013). Kapitalist gelişimle, Marx'ın özgün betimlemesiyle ifade edildiğinde, kapitalist toplumdaki üretim ilişkilerinin, sınıf eksenli bir dışlanmayla sonuçlanması ve bunun kapitalist mülkiyet rejimiyle bağlantısıdır. Buna göre, kapitalist üretim biçiminin özgün yönü, ekonomik değerlerin emeğin nicel olarak indirgenmesine göre belirlenmesidir (Marx 2011b: 82). Endüstriyel ilerlemeyle ise elektriğin, içten yanmalı motorun, bilimi temel alan kimyasalların, verimli çelik dökümünün kullanılmaya başlanması, telgrafın yayılması ve telefonun keşfiyle birlikte iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıdır (Castells 2013: 43). Şiddet araçlarının merkezileşmesiyle

kastedilen ise iktisadi, siyasi ve askeri gücün komuta mevkilerinde bulunan İktidar seçkinlerinin kontrolünün genişlemesidir (Mills 1974). Modernlik, tüm toplumsal bileşenleriyle, geniş kitleleri ve toplumsal sınıfları yerinden eden bir toplumsal pratiğin ürünüydü. Bu pratik, siyasi dönüşümü ve toplumu değiştirmeyi talep eden, bir dizi ütopyayla ilişkilidir. Bu ütopyalardan, en bilineni devrim Fransa'sının "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" nosyonudur ve bu nosyon iki temayı belirgin biçimde ortaya çıkarmıştır: Siyasetin dönüştürülebilir niteliği ve egemenliğin halkta olduğu düşüncesi (Wallerstein 2012: 48). Devrim Fransa'sının tersine, monarşilerde, toplumsal kitleler hiçbir zaman, toplumun kaderine hükmedebilecek siyasal bir öz yeterliliğe sahip olarak görülmemiştir. Ulus-devlet öncesi siyasal sistemler, bireyi gömülü olduğu *gemeinschaft*'in feodal değerler silsilesinden çekip alamamış, onu total bir bütünlüğün, bir soyutlanma olarak tamamlanmış olduğu varsayılan toplumsallığın parçası olarak tahayyül etmişlerdir. Toplumsal ahlaktan, gelenekten, dinden ve mahalle adabından bağımsız olarak tasarılan bir "birey" anlamlandırması söz konusu değildir. Monarkların gözünde, toplumsal gruplar ve bireyler, mevsimi geldiğinde açan çiçekler ve bitkiler gibi canlı organizmalardır ve bir bitki ve çiçek öldüğünde, yeri doldurulmaktadır. Monarşiler için cemaatler, dinsel azınlıklar, etnik ve kültürel tikellikler ve zümreler, her daim feda edilebilir ontolojik kategorilerdir. Geleneksel toplumsal sistemler, bir halkın ya da ulusun, geniş kapsamlı sorumluluklar evreniyle bağlandığı bir yurttaşlar topluluğu tahayyülünü, siyasal dizgelerle, yönetmeliklerle, bürokratik direktiflerle ve hukuksal bir meşruiyetle temellendirememiştir. Özellikle 20.yüzyılla birlikte, siyasal olanın bizzat kendinin inşa edilerek, toplumun daha kötü olan kader çizgisinin, halk iradesiyle daha iyiye doğru dönüştürülebileceği pratiği, siyasal bir devrimdir. Bu devrim, her şeyden önce, bireylerin gündelik yaşantıda bir "homo nationalis" olarak kurgulanmasıyla mümkün olmuştur (Balibar 2013: 115). Siyasalın bu yöndeki analizi, politik olanın bir sıfır noktası, kurulu olanın buharlaşması ve toplumsal/siyasal alanın yerinden çıkmasıdır. Modern toplumsal sistem açısından bunun anlamı, geleneksel toplumsal sistemin değerler evreninin din ve aile gibi simgesel merkez üslerinin anlamsal dönüşümüdür. Toplumsal grupların dünyayla ilişkilerinde yitip gitmek, kaderin sillesini yemek, rezil olmak gibi kaygı ve korkularına teselli veren din ve aile gibi toplumsal kurumların ilga edilmesidir. Bu ilganın telafisi, yeni türden toplumsal pekiştireçlerdir: Romanlar, günlük gazeteler, tiyatrolar gibi seküler sembolik işaretler setleridir (Anderson 2014). Bu ekseninde, ulus ve ulus tahayyülü, geleneksel toplumsal sisteme ilişkin tereddütsüz bir tövbe, eski rejimin sosyo-psişik oluşumuna yönelik bir kuşku. Eğer modernlik, eski toplumsal sistemi eksiksiz biçimde ilga etmişse ve kendi seküler pekiştireçlerini inşa etmişse, bu Gellner'in betimlemesiyle, en azından ulusun bir kültür olarak biçimlenmesi; fikirler, semboller ve etkileşim normları olarak formüle edilmesiyle (Gellner 2013: 78) mümkün olmuştur. Bu aynı zamanda, bir toplumun kültürel yönelimleriyle, o toplumun pratik/pragmatik yönelimleri siyasal sürecin uygun bir imgesini sağlamayı başaramaz hale geldiğinde, ideolojilerin devreye girmesi ve mevcut

toplumsal gerilimlere (Geertz 2010: 249-250) yanıt vermesiyle sonuçlanır. O halde, şöyle bir soruyu gündeme getirmek tartışmayı zenginleştirmek açısından önem arz eder: Ulus- devlet ideolojisinin, geleneksel toplumsal sistemlerden farklı olarak, sosyal gerilim, yarıma ve çatışmalara önerdiği çözüm neydi? Sorunun yanıtı, Gellner'in ulusçuluk nosyonunu betimlerken kullandığı yaklaşımda gizli olabilir: Buna göre ulusçuluk, kültürle siyasalın özel türden bir birleşimidir (2013: 86). Toplumsal olarak paylaşılan maddi ve manevi her şeyin (eğitim, kolektiviteler, mülkiyet) yurt sevgisiyle (2013: 232) pekiştirilmesidir. Daha yalın bir ifadeyle, ulus-devletin ideolojik formülasyonu olarak ulusçuluk, bir sorumluluklar evrenini hem kendisine hem de uyruklarına dayatmıştır dolayısıyla yurttaşlık, modern devletle- birey arasında uzun dönemli bir kariyerin kurucu kavramı haline gelmiştir. Modernliğin tarihsel gelişiminde, "yurttaşlık nosyonunu" kitleleri toplumsal eşitliğe yaklaştıran modern bir güç olarak tanımlayan ve geniş kapsamlı biçimde tartışmaya açan, T.H. Marshall'ın 1949'da Cambridge Üniversite'sinde sunduğu "Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar" bildirisiydi. Marshall'a göre yurttaşlık tarihsel bağlamda üç ögenin birlikteliğiyle oluşmuştur: Medeni haklar, siyasal haklar ve sosyal haklar. Medeni haklar, bireylerin düşünce ve ifade serbestliğini, hukuk karşısında sınıf, zümre ve kültür farkı olmaksızın eşitlik talebinin yaşama geçirilmesini ve mülk edinme gibi özgürlükleri içerir. Siyasal haklar ise siyasal karar alma süreçlerine seçmen ve seçilen olarak katılıma gönderme yapar. Sosyal haklarla, toplumsal kitlelerin çalışma yaşamı, eğitim, sağlık ve sosyal yardım gibi kurumsallıklardan faydalanması kastedilir. Marshall, yurttaşlık nosyonu analizini, oluşma ve ayrışma şeklinde birbirini izleyen iki süreçle açıklar. Oluşma süreci açısından ilk önemli aşama, 12. yüzyılda kaynağını kraldan alan yargı sisteminin, bireylerin medeni haklarını yerel örfi hukuka göre değil, etkin bir şekilde ulusal ülke hukukuna göre belirlemiş olmasıdır. Bu nedenle, mahkemeler hem ulusal nitelik kazanmış hem de uzmanlaşmışlardır. İngiltere'de kral meclisi parlamentoya dönüşmüştür. Bu dönüşümle birlikte, anayasal anlamda bir parlamenter sisteme doğru gidilmiş ve siyasal haklar bu şekilde tanımlanmaya başlamıştır. Marshall, yurttaşlığın pratik bakımdan tarihsel bir kronolojiyle cereyan ettiğine vurgu yapar. Buna göre, 18. yüzyılda, ilk olarak medeni haklar hayata geçmiştir. Siyasal haklar ise ağırlıklı olarak 19. yüzyılda oluşmuştur. Toplumsal kitlelerin sosyal hakları elde etmesi ise 20. yüzyılı bulmuştur. Marshall'a göre, yurttaşlık, bir sorumluluklar evrenidir ve bu sorumlulukları hem devlet hem de birey yüklenir. Marshall'ın analizi, yurttaşlığı ele almak bakımından toplumsal sınıf kavramına özel bir anlam atfeder. Buna göre, birinci türdeki sınıf anlayışı toplumsal grupların eşitliği ilkesinden hareket etmez ve sınıflara bölünmüş bir toplumsal yapıyı yüceltir. Burada, serf ile köle arasında mutlak bir ayrım vardır ve sınıflar arasında geçişkenlik yoktur. Yurttaşlık kurumunun esası olan eşitlik nosyonu ise, birinci türün mutlak eşitsizliğiyle çelişir ve aşağıdan gelen toplumsal grupların sisteme katılımına olanak verir (Marshall 1949/2006: 1-56). Bu makale, Batı toplumlarının deneyimledikleri biçimiyle modernlik pratiğinin toplumsal eşitsizliklerden, göreceli toplumsal eşitliğe doğru evrimini modern devlet, yurttaşlık, hukuk

Modernliğin Üç İmgesi Üzerine Bir Analiz Denemesi: Devlet, Ulus ve Temsili Demokrasi

düşüncesi, özgürlük, birey-devlet ilişkileri gibi kavramlarla analiz etmeye çalışmaktadır. Makalede iki eksenli sorunsallaştırmayla tartışma genişletilmiştir. İlk eksen, modern toplumun gündem oluşturan toplum teorisyenlerinin kuramsal yaklaşım ve kavramsal çerçevelerinden hareketle, modernliğin toplumsal eşitlik sorunsalına nasıl yaklaştığını ortaya koymak biçimindedir. Bu çerçevede, bazı özel problematikler öne çıkmaktadır: Modern toplum tasarımı, birey ve devlet arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlamaktadır ve bir toplumsal “iyi” tahayyülü var mıdır? Mülkiyet ilişkileri, iktidar/güç ve sınıf konumlanmalarına yönelik anlama biçimleri nelerdir? Devlet, toplumsal ve kamusal tasarrufları yaşama geçirirken, bütün toplumsal sınıflara yansız bir tutum sergilemekte midir? İkinci eksen, modern toplumda siyasetin dönüştürebilme yetisininin nasıl temellendirildiği sorunsalıyla doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, temsili demokrasinin yüklendiği misyon nedir? Hukuksal eşitlik gerçek bir eşitliğe dönüşebilmiş midir? Demokrasi ve özgürlük, birbirleriyle çelişir konumda mıdır? Çalışma, bu eksen ve bağlantılardaki sorunsallara cevap arayan ve tartışma açan bir analiz denemesidir.

Yöntem ve Kavramsal Çerçeve

Bu makale, Batı toplumlarının modernlik pratiğiyle gerçekleştirdiği büyük dönüşümünün ekonomi-politiğini modern devlet, yurttaşlık, sınıf, kapitalizm, siyasallaşma pratikleri, hukuk düşüncesi ve özgürlük gibi kavramlarla analiz etmeye çalışmaktadır. Çalışma, yöntemsel bağlamda, modern toplumun “sosyo oluşumunu” Locke, Hobbes, Rousseau, Marx, Engels gibi hem klasik yorumcuların, hem de Castells, Wallerstein, Gellner, Giddens gibi çağdaş toplum teorisyenlerinin katkılarıyla tartışmaya açmakta ve kuramsal düzeyde bir meta analiz gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

35

1. Devlet Fikri, Uzlaşma Toplumunun İnşası ve Yasalı Toplum Arayışı

Modernist siyasal teorisyenler için uygarlaşma sürecinin toplumsal, siyasal ve kurumsal olgun mahsulü, toplumların doğal insanlık durumundan aşamalı olarak sıyrılmaları ve adına devlet denen yönetimsel aygıtın çağcıl anlamdaki inşasıdır. Örneğin Thomas Hobbes, (2018) devletin inşasını, insanlık durumunun güvenceye erişmesi, çatışma ve savaştan ayrık bir konum alması olarak görür. Locke (2012) ise, doğal durumla siyasal toplum arasında mutlak bir karşıtlık öngörür ve siyasal toplumun kendi dayanaklarını bir çeşit consensus (uzlaşma) ve yazılı olmayan anlaşmalar silsilesiyle ortaya koyduğunu iddia eder. Bunun anlamı, modern toplumun şüphe götürmeyecek biçimde, uzlaşmalar/oydaşmalar, telafiler ve müzakereler toplumu olmasıdır. Siyasal alan, bir kez toplumsal kesimlerin taleplerinin görünür hale gelerek, müzakere yoluyla kurulmaya başladığında, bir toplumsal söylem olarak adalet ve eşitlik gibi nosyonlar dile getirilir. Rousseau tam da bu anlamda, genel iradeye vurgu yapar. Rousseau’ya (2013) göre, toplum, fertlerinin gündelik pratiklerde can ve mal güvenliğini sağlayan ve bunu kolektif bir istençle

yaşama geçiren yapıdır. Bu aynı zamanda, yeni türden bir ortaklaşma, bireylerin hem herkesle “ortak iyiye” yönelmek bakımından uzlaşmış bir buyruğu inşa ettiği, hem de kendini gözettiği toplumun sözleşmeli yapılaşmasıdır. Rousseau’a göre toplum sözleşmesi, bireylerin genel iradeye teslim olduğu ve böylece de kolektif bir bütünlüğe ulaştıkları toplumsallık durumudur (2013: 15). Rousseau’nun genel istemi hem toplumsal bir oydaşmaya, hem de modern toplumda biçimlenmiş özel türden bir dünyevi düzenliliğe atıf yapmaktadır. Bu düzenlilik, yönetsel bir ayrıntıya işaret etmektedir: Bir toprak parçasını zaptedebilirsiniz ama onu yönetmek istiyorsanız farklı türden bir kudrete sahip olmak gerekir (2013: 69,70). Rousseau, bu kudreti, yönetsel bir yetkinlik, kapasite ve öngörü olarak açıklar. Toplum sözleşmesi ve genel istem aracılığıyla, bireyle toplum arasında pratik yönelimler, kariyerler ve gelecek tasarımları bakımından tinsel bir alış verişi olanağı vardır ve bu olanak ortak iyi arayışının nirengi noktasıdır: Toplumdan çıkmak (her bireyden) ve tüm topluma tatbik edilmek (2013: 29). Bu nosyon, pre-modern toplumsal sistemlerde olmayan, toplumun tüm kesimlerine hitap eden, ortak bir kaderin ve yeni bir toplumsal güç dağılımları sistematığının siyasal bir ilkesidir.

Modernist siyasal kuramcılar, doğa durumunu statik bir toplum durumu olarak koyutlar ve toplumsal ilerlemenin, evrimin ve gelişimin önünde bir engel olarak görürler. Buna karşılık, genel irade, ister bireyden başlasın istese de toplumdan, her durumda toplumdan çıkar ve onun bütünsel iyiliğini önceler. Doğal durum, toplumun ilkel doğasından kopup gelen karmaşayı düzenleyemez ve her düzensizlik ilerlemeyi engeller. Toplumsal gücün, devlet egemenliğinde merkezileşmesi, geniş kitlelere bir dizi avantajlar seti sunar: Güvenlik ve mutluluk. Modernist kuramcılar, bu kazanımlar setine, özgürlük kavramını da ekler. Ancak, burada özgürlük, bireylerin ve toplumsal grupların kendi toplumsal/sınıfsal kesif dairelerini aşabilecekleri eğitimsel, ekonomik ve siyasal olanaklara gönderme yapan, dönüştürücü mahiyetteki pozitif yönlü bir özgürlükten ziyade, bir mülkiyet özgürlüğüne indirgenir. Locke, hukuk toplumuna kuramsal bakımdan estetik bir uzam verir. Buna göre, kimin siyasal toplumla birlikte olduğunu, kimin olmadığını ayırt etmek gerekir. Bir hukuka sahip olan ve yasa dışına çıkanları, bir merciye başvuruya cezalandırabilen bireyler birbirleriyle sivil toplumdadırlar; fakat, ortak bir başvuru organı olmayanlar doğa durumundadır (2012: 58). Rousseau’nun genel irade anlamlandırması ise hukukun nesnel olarak uygulanmasından daha ötedir. Anlamlandırmanın özü, özgürlük ve eşitlik kavramlarının derinleştirilmesiyle ilişkilidir. Buna göre, yasalar olgusal dayanaklarını özgürlük ve eşitlikten alırlar. Toplumsal pratikte her bireyin özgürlüğü, kamusal gücün eksilmesi anlamına gelir. Eşitlik ise insanların maddi ve mülkiyet olanaklarına erişim bakımından göreceli denklik durumuna, en azından sosyo-ekonomik açıdan birbirlerine yaklaşımlarına gönderme yapar (2013: 48,49). Locke ve Rousseau’nun yaklaşımları, toplumsallığa bir orta yol, oydaşma ve toplumsal güçlere erişimin tekelleşmemesi bakımından sakınım önermektedir ve kamu otoritesine etkin bir biçimde kullanabileceği bir denetim

işlevini yüklemektedir. Bu işlev, toplumsal pratiklerde bireylerin yaşam olanaklarına erişimleri bakımından kamusal bir güvence talebini yaşama geçirmektedir. Hukuk devleti, eşitlik ve özgürlük taleplerini toplumsal güvenceye bağlanmakta ve nesnel dayanağını pozitif hukuktan almaktadır. Kamusal otorite, hukuk yoluyla sınıf ilişkilerini ve mülkiyet rejimini sabitlemekte ve sağlamlaştırmaktadır. Toplumsal kitlelerin mutluluğunun ve refahının toplumdaki geldiği farz edilmektedir. Birey bir taraftan başka bireylerin buyruğuna girmeyerek ve mülkiyet özgürlüğüne sahip olarak göreceli özerkliğini tesis etmekte ve böylece toplumdaki bağımsızlaşmaktadır. Ama öte yandan da, aynı topluma bir gelecek tahayyülü ve kariyer atfı olarak bağlanmakta ve bu bakımında da ortaklaşmaktadır. Aslında bu durum, iki zıt yöne doğru hareket eden okların aynı istikamete süzülmelelerinin imkânsızlığını gibi bir olanak dışılığına işaret etmektedir: Bir taraftan, mutlak bir bireysel özerklik talep etmek; ama öte yandan da kolektiviteyi, genel istenci ve toplumsal uzlaşmayı arzulamak. Bu yaklaşım, bireyle toplum arasındaki potansiyel bir gerilimin aktüel hale gelme riskini göz ardı ediyor gibi gözüküyor. Benzer bir gerilim, devletle birey arasındaki ilişkide de söz konusudur; bu yaklaşımlarda, bireyler özgürlük adına pay sahibi oldukça, devlet mutlak otoritesindeki paydan yitirmektedir. Bireyler özerkleştikçe ve bağımsızlaştıkça, devletin egemenlik gövdesi eksilmektedir. Bu durumda, devletle - birey arasında farklı türden bir yarılma ortaya çıkmıştır ve bu yarılmanın telafisi yoktur. Analizdeki eksikliğin kaynağı, kuramsal arka plandaki bakış açısıdır. Bunun anlamı, toplumsal grupların birbirleriyle ve devletle olan ilişkisinde sosyal gerilimlerin, sınıfın, iktidar savaşlarının, siyasallaşma süreçlerinin ve ezilenlerin politik taleplerinin yani toplumsal/siyasal pratiği oluşturan esas meselelerin gündeme getirilmemesidir. Bu kuramsal analizlerde, toplumsal ilişkilerin sadece belirli boyutları vardır; özgürlük ve eşitlik gibi son derecede siyasal talepler ve bunları talep eden toplumsal kitleler analize dâhil edilmemiştir.

2. Uzlaşma Toplumunun Reddi, Sınıf Tahayyülü ve Kötücül Devlet Nosyonu

Rousseau ve Locke'un toplum tasarımı, geniş toplumsal kesimlerin ekonomik, siyasal ve sosyal bakımdan kurumsallıklara katılımları sorunsalını boşlukta bırakmıştır. Kuramcılar, özgürlük, eşitlik ve hukuk gibi nosyonları anlamlandırma biçimleri, soyut bir toplum modelinden hareket etmekte ve toplumsal güç / iktidar ilişkilerini, sınıfsal gerilim ve yarılmaları ihmal etmektedir. Tarih dışı bir toplum kurgusuyla, toplumsalın her durumda siyasal olarak kurulan güç ilişkileri eksenli yapılaşması göz ardı edilmektedir. Kuramcılar, ulus-devletin, kapitalist mülkiyet rejimini güçlendiren, meşrulaştıran ve yeniden üreten karakterini, hiçbir toplumsal gerginliğe yol açmadığı ön kabulüyle betimlemektedir. Oysa, Engels'e göre, modern devlet, toplumsal gruplardan ayrışık olarak yapılaşmış bir kamu gücüdür (Engels 2017: 112). Devlet, sınıf çıkarları bakımından ayrışık toplumun, karşıt iktisadi çatışmalarını yumuşatan ve toplumsal sistemi yeniden üreten bir mekanizmadır. Bu

eksende devlet, toplumsal ilişkilerden türer ve fakat giderek toplumun üzerinde tahakküm tesis eden nesnel bir güce dönüşür (2017: 199). Bu tahakkümün mahiyeti, tarihsel karakterde cereyan etmesidir ve cereyanın ruhu, mülkiyet rejimiyle ve üretimin yapılaşmasıyla doğrudan ilişkilidir. Engels, devleti ve devlet yapılaşmasını masum bir yapı olarak değil; yanlı, kötücül, yoksullara düşman ve mülkiyeti, mülk sahipleri lehine garanti altına alan bir oluşum olarak görür. Buna göre, devlet tarihsel karakteri bakımından sınıflara bölünmüş toplumlarda egemen zümrelerin devleti görünümündedir. Örneğin, antik komünal devlet köleleri tahakküm altında tutan egemenlerin devletidir. Monarşik/Feodal devlet ise plebyenleri ve kırsal toprak emeğini egemenliği altında tutan asillerin devletidir, modern ulus-devlet ise ücretli emeğin sermaye tarafından sömürülmesinin aracıdır (2017: 74). Marx'a göre ise her tarihsel dönemin ekonomik örgütlenmesi, kurumsal ve toplumsal örgütlenme tipi ortaya çıkarır. Bu örgütlenme, bütün üst-yapı kurumlarını belirler ve çağın zihinsel/entelektüel içeriğini inşa eder (Marx 2011a: 91). Marx ve Engels'e (2014) göre, modern devlet ve kapitalist toplum, öylesine büyük bir dönüşüm gerçekleştirmiştir ki, geleneğin bütün nostaljik özü, şövalyelik ruhu, asude ve kendiliğinden bütün sosyo/psişe, para ilişkilerinin sert yapılaşmasında yok olmuştur. Kapitalist toplumda siyasal sermayenin merkez üstü ulus-devlettir. Tüm sermayelerin en kudretlisi olarak siyasal sermayenin komuta merkezi ulus-devlet ekonomik, kültürel ve sosyal sermayenin dağıtıcısıdır (Bourdieu 2015). Marksist literatürde, devlet, burjuvazinin bir ünitesi gibi işlemektedir (Poulantzas 2014). Ancak, her durumda, ekonomik ilişkiler, siyasal ilişkilere baskın gelmekte ve toplumun maddi gücünü tekelinde bulunduran egemen sınıflar, aynı zamanda toplumun fikri gücünü de biçimlendirmektedir. Engels, bu tahakkümü, uygarlığın, ruhuna yön veren şu ilkeyle açıklamaya çalışır: *"Toplumsal gruplar arasında ödevler ve sorumlulukların paylaşımında bir asimetri vardır. Egemen sınıflar, tüm ödev ve sorumlulukları ezilen sınıflara yüklemişlerdir ve bu yöndeki apaçık gerçek, bütün tarihsel süreç analiz edildiğinde görünür hale gelmektedir"* (2017: 207). Marx ve Engels'in eleştirel analizinin dayanağı, kapitalist mülkiyet rejiminin doğal işleyişinin eşitsizliği kaçınılmaz olarak ortaya çıkarması ve bu eşitsizliğe "sömürünün" pratik bakımdan eşlik etmesidir. Kapitalist toplumda sınıflar arasında uzlaşmaz çıkarlar, çatışmalar ve gerilimler ekonomik rejimin olağan yansımaları olarak ortaya çıkar. Bu toplumsal yapılaşmada, sosyal uzlaşma olanaklı değildir. Marx'a göre, İnsanın yaratıcı enerjisinin dönüştürme gücü, başarı idealini siyasal pratiğe kolektif bir kurtuluş projesiyle sunmasına bağlıdır: Sınıfsız toplum ve topyekun özgürleşme. Marx ve Engels, bu iki idealin önünde makro ve tarihsel bir yapılaşma olarak iki büyük engel görür: Kapitalist mülkiyet rejimi ve ulus-devlet. Kapitalist toplumsal yapılaşma, ekonomik mübadele rejiminin maddi gücünü ve sermaye hegemonyasını kullanarak emek üzerinde mutlak bir tahakküm yaratmış ve sınıf toplumunu bir bağımlılık ilişkisi biçiminde ortaya çıkarmıştır (Marx ve Engels 2016: 29). Modern ekonomik sistem ve ulus-devlet bilimsel, teknolojik, yönetsel, ekonomik ve toplumsal dönüşümleriyle hem çalışma ilişkilerini sanayi tesislerinde sözleşmeye bağlayarak

Modernliğin Üç İmgesi Üzerine Bir Analiz Denemesi: Devlet, Ulus ve Temsili Demokrasi

katılaştırmış hem de sınıfsal sınırları netleştirmiştir. Marx'a göre bu durum, "makine üretiminin ve otomasyonun, geleneksel ve zanaata dayanan üretimin bütün kendiliğindenliğinin ve özgünlüğünün yok edilmesinin" (Marx 2011a: 139) kritik bir eşiğini oluşturmuştur. Yeni ekonomik rejim, emeğin zamana tercüme edildiği ve sömürünün gün be gün, saat be saat canlı tutulduğu kendine özgü bir yapı yaratmıştır (Marx 2011b: 82). Bu yapının çalışma ilişkilerinde biçimlendirdiği dönüşümler, maddi dünyadaki itibar yükselişine karşılık, insani olan her şeyin çözülmesi ve zayıflaması (Marx ve Engels 2016, 10) olarak yansımıştır. Kapitalist üretim biçimi, standartlaşmış daha çok meta üreterek (2011a: 93) her emeğin bir artı değer bırakmak zorunda olduğu (2011a, 88) pratik gerçeğine göre örgütlenmiştir. Ekonomik gelişim, tarihsel gelişim açısından şu seyri izlemiştir: İşbölümü ve uzmanlaşma daha fazla karmaşıklaşarak gelişim gösterdikçe, değişik mülkiyet tipleri ortaya çıkmıştır. İşbölümünün her yeni aşaması, üretim biçiminin teknolojisini, ilişkilerini, mahiyetini ve yapısını değiştirmiştir (Marx ve Engels 2013: 40,41). Kapitalist üretim biçiminin, diğer üretim biçimlerinin hiç birinde bulunmayan özgün boyutu, toplumsal simgeler ve semboller alanını hızlı bir biçimde değiştirmesi ve para ilişkilerinin tahakkümünü sosyal düzenin bütününe yayabilmesidir. Marx ve Engels, kapitalizmin dönüştürme kapasitesini sürekli karakterdeki değişimle bağlantı içinde analiz etmiştir (2013: 54). Marx'a göre para, mübadele sürecinde, standartlaştıran bir unsurdur ve para aracılığıyla metalar birbirlerine denk hale gelmektedir. Değişim ekonomisi ilerledikçe ve genişledikçe, metalarda saklı bulunan kullanım değeri ile değer arasındaki karşıtlığı da geliştirmiştir. Ticari ilişkiler amacıyla bu karşıtlığa dışsal bir ifade verilmesi zorunluluğu değerın bağımsız bir biçiminin saptanmasını gerektirir ve bu durum, metaların metalar ve para olarak farklılaşmasına neden olur. Böylece, ürünlerin metalara dönüşümü ile tek bir özel metanın paraya dönüşümü de aynı ölçüde gerçekleşmiş olur (Marx 2009: 97). Burada değişimin mahiyeti, modern anlamda bir değiş tokuştur: Kullanım değeri olmayan metalar, kullanım değeri alacakları faille ulaştırılır ve metaların toplumsal uzamdaki akışı olanaklı hale gelir (2009: 112). Bu olanak sermayenin ontolojik dayanağıdır. Nesnenin ve maddenin meta biçimine dönüşerek ticarileşmesi ve aynı hızla akışı, sermayenin hem nesnel hem de tarihsel dayanağıdır (2009: 150). Marx, sadece kapitalist toplumdaki mülkiyet rejiminin ve sermayenin analiziyle yetinmez ve emeğin de sosyal oluşumunu çözümler. Marx'ın yaklaşımında sermaye ve paranın tekil varlığı tek başına kapitalist ekonominin ve mülkiyet rejiminin inşasını gerçekleştiremez. Bu koşulu sağlayan tarihsel yeterlilik sosyo-ekonomik bir zorlamanın sonucu olan sınıfsal karakterli bir karşılaşmadır: Üretim araçlarına tahakküm edenlerle, emek gücünü satmak zorunda kalanların pazar koşullarındaki sözleşmeli birlikteliği. Marx'a göre kapitalist ruh iki temel motivasyona sahiptir. Öncelikle, nesnelere bir dizi yeniden üretim sürecine sokar: Değişim değeri olan bir kullanım değeri üretmek ister. Bunun anlamı, pazarda mübadele amacıyla bir mal ve meta üretmektir ve sonra üretim sürecinde kullanılan metaların toplam değerinden daha fazla olan bir meta üretmek ister; yani ürettiği nesnenin özgün değeri, satın

aldığı üretim araçları ve emek için ödediği ücretten fazla olmalıdır. Buradaki güdülenme, basit bir kullanım değeri üretme işleminden ziyade; bir artı değer üretmektir (2009: 108). Bu süreç, tam da kapitalist üretim rejiminin merkez üssüdür ve pratik işleyiş bakımından iki süreç eş zamanlı olarak görülür: Dışlanma ve sömürü. Dışlanma, ilk olarak ve en esaslı biçimiyle üretim araçlarının sahipliğinden dışlanmadır ve bu dışlanma türü, diğer dışlamalara temel oluşturacak bir kimliğe sahiptir. Dışlanmanın ikinci biçimi, bütün bir toplumsal oluş alanından soyutlama olarak ifade edilebilecek bir şeydir. Sosyo-ekonomik zorlama, işçi sınıfının emek gücünü ortaya koyarken pazarlık şansını ortadan kaldırır. Böylece sermaye, emek gücü üzerinde mutlak bir tahakküm, belirleme ve manipülasyon hakkı edinir. Kendi emeği üzerindeki kontrolünü yitiren kitleler, insani dünyadaki ilişkilere ve vaziyetlere yönelik duyarlılıklarını da yitirir. Marx ve Engels'e göre, sömürü pratiği, fabrikada artı değer yaratımıyla başlar ve işçi sınıfı maaşını cebine koyar koymaz, kentsel ortamdaki diğer alt orta ve orta düzey sınıfsal yapılaşmalar (esnaf/tüccar/ev sahibi) paylarını almak için harekete geçerler. Marksizm'e göre, kapitalizm, egemen sınıf/statü ilişkilerini yeniden üreten bir karaktere sahiptir. Yeniden üretimin koşulları, iktidar stratejilerinin çok boyutlu olarak uygulamasıyla ilişkili olsa da, kapitalist mülkiyet rejimin nihai ortağı ulus-devlettir. Marx'ın 18. Bruimer'de ifade ettiği biçimiyle, ulus-devlet, Fransız devrimi sonrasında burjuvaziyi ve üst orta sınıfları, bir serada olduğu gibi büyütmiş ve iktidar aygıtını, işçi sınıfının aleyhine kullanmıştır (Marx, 2012). Devlet, kötücül bir yapılaşma olarak toplumun bütünsel özgürleşmesinin önünde engeldir. İşçi sınıfının tarihsel misyonu kendini kurtarıırken, tüm diğer toplumsal grupları da kurtarmak ve toplumun politik özgürleşmesine aracılık etmektir (Marx ve Engels, 2011). Marx ve Engels, politik bakımdan öncü pratisyen olarak gördüğü işçi sınıfının, siyasal dönüştürme gücünü ve yeterliliğini iki ekseninde açıklar: İlki, ezilen ve tahakküm altında tutulan bir sınıf gerçekliğinin zihinsel farkındalığına gönderme yapan: "kendinde sınıftan, kendi için sınıfa" geçişi olanaklı kılacak bilişsel bir sıçramadır. İkincisi, "liberallerin özgürlük nosyonunun cazibesine kapılmamaktır" çünkü bu özgürlük nosyonu, sadece mülkiyet özgürlüğünü yüceltir ve liberal demokrasiyle birlikte düşünülür. Burjuva demokrasinin yüzeysel özgürlük nosyonu yerine; içeriksel ve dönüştürücü bir politik duruma, proletarya demokrasinden sonra gerçek bir özgürlük tahayyülü olan demokrasizliğe evrilmek gerekir (Marx ve Engels 2010, 89).

3. Demokrasinin Klasik Tahayyülünün Ötesine Geçmek ve Alternatif Özgürlükler

Uygarlığın avcı-toplayıcı toplumdan günümüz dünyasına kadar inşa edebildiği en kullanışlı siyasal sistem, geniş kitlelerin yönetenleri oy hakkıyla belirlediği temsili demokrasilerdir. Bunun, insanlığın bir başarısı olup olmadığı sorunsalı, günümüz sosyal ve siyasal bilimler ailesine mensup yorumcularının canlı bir tartışma alanıdır. Bu tartışmalarda, büyük bir dilemma dikkat çeker: Demokrasi, bir yandan insansal olanakları genişletme

kapasitesi en yüksek siyasal yapılaşmadır; ama öte yandan da, insansal öz nitelikleri kaybetme riskini içeren bir sistemdir. Bu riski, bertaraf etmek bakımından Alain Touraine'ın önerisi, demokrasinin çoğunluğun çıkarlarını temsil eden bir istençle, herkesin toplumsal düzenden sorumlu yurttaş olma bilincinin birlikte yaşama geçirilmesidir (Touraine 2002: 20). Touraine, bu olanağı, bir katılım ve tartışma demokrasisinde görmez. Daha ziyade, özgürlükçü bir demokrasinin yaşam alanlarının bütününe yansıdığı bir siyasallaşma pratiğinde görür (2002: 22). O halde, demokrasi iki tehlikeye karşı direngen olmalıdır: Bir yanda, en güçlülerin hizmetinde bir ideoloji olarak belirme tehlikesine karşı tetikte olmalı; bir yanda da, baskıcı bir iktidarın hizmetine girme riskine karşı uyanık olmalıdır (2002: 12). Touraine'ın demokrasi nosyonu, kitlelerin siyasal yabancılaşma olasılığını ortadan kaldırmaya, siyasal alanı yeniden biçimlendirmeye ve demokratik düşüncenin inşasına yönelik cesur bir girişimdir. Bu inşa, insansal olanakları genişletmek bakımından temel bir ilkeyi içselleştirmeyi gerektirir: Demokrasi de taht yoktur. Gerçek bir demokrasi halkın tahta geçmesi değil; bizzat tahtın kendisinin ortadan kalkmasıdır (2002: 25). Temsili demokrasilerde tahtın ikircikli anlamı, geniş halk kitlelerini bir yanılısamaya maruz bırakabilir: Tahtın gerçek sahibi olarak addedilen halk, boşa çıkarılır ve demokrasinin geleceği risklerle karşılaşır. Temsili demokrasideki riskler, içeriksel bir demokrasi yoksunluğuyla derinleşir ve toplumsal grupların yaralı politik benliği, toplumsal/sınıfsal yatkinliklerden gelen dezavantajlarla birleşerek, iktidarı simgesel bir güç olarak yeniden üretir. Bu kodlama, Cannetti'nin, "Bu dünyanın büyüklerine saygı kolay terk edilmez; insanın tapınma ihtiyacı sınırsızdır" (Canetti 2022: 505) biçimindeki yerinde betimlemesiyle örtüşür ve insanın kendi yaşamını dönüştürmeye ilişkin öz yeterliliğinden mutlak bir kuşkuyla sonuçlanır. Bu kuşku, her şeyden önce içeriksel demokrasi talebinin askıya alınması ve Arendt'in vurgu yaptığı gibi, insanlık durumunda yeni trajedilere yol açma riskini taşır ve insan onurunun yeni bir güvenceye ihtiyacı olduğunu göstermektedir (Arendt 2012: 12). Günümüz temsili demokrasilerinde, siyasal ve toplumsal alana ilişkin kavramsal çerçeve eskimiştir ve yeniden bir anlamlandırma gerektirmektedir. Beck'e göre, siyasalın icadı, bu eksiği giderir. Siyasalın yeni türden icadı, Batı modernliğinin kapitalizm, demokrasi, hukuk devleti, ulusal egemenlik gibi nosyonlarının hükümsüzlüğüne ve yeniden müzakere edilmesine işaret eder (Beck 2013: 17). Bu tasarı, günümüz toplumlarının deneyimledikleri ileri modern sorunsalları aşmak bakımından daha da acildir. Beck'in betimlemesiyle, dünya risk toplumunun kasırgasına doğru sürüklenmektedir ve insanlar, birbirinden çok farklı, küresel ve kişisel risklere katlanmak zorundadır (2013: 37). Beck, riskleri azaltmanın yolunu, yeni bir siyasallaşma biçimi olarak önerdiği "alt siyaset" pratiğinde görür. Alt- siyasileşme, toplumun aşağıdan biçimlenmesi demektir; elitlerin müdahalelerinden, devletin başarısızlıklarından, pazarın görünmez el yanılısamısından ve partiler oligarşinin kemikleşmesinden "ortak yarar" ilkesinden kaçış yoludur. Alt-siyaset pratiği, geniş toplumsal kesimlerin katılımıyla biçimlenen sivil toplumun merkezsizleşmiş, mutlak bir mutabakat aramayan ve kesin bir plan önermeyen "oluşumsal" karakterli bir siyasallıktır (2013: 161).

İsaiah Berlin'in, toplum sorunlarının sonsal çözümüne giden tek doğru yolu ve kesin planı, (Lenin, Troçki, Mao ve Pol Pot'da olduğu gibi) bildiğini iddia edenlerin ve insanlık kervanını nereye süreceklerinden de emin olanların, (Berlin 2008: 13) bütünüyle yalnızlaştığı bir aşamadır alt-siyaset. Toplumsal yaşamı yeniden kurma edimidir ve küresel kapitalizmin toplum üzerindeki tahakkümüne son verme girişimidir. Bu edim, unutulmuş ve eski olarak addedilen evrensel bir ilkeye başvurmayı gerektirir: İnsan hakları. Bu talebin karşılanması, devlet iktidarının verili durumdaki basiretlerini, radikal bir tersine çevirmeyle, geniş kitlelerin lehine döndürmeye ve iyicile yaklaştırmayla ilişkilidir. Touraine'a göre, demokrasi yüzeysel pratiklere indirgenemez; gerçek bir demokrasi, devleti ve kurumsal yapılaşmasını geniş halk kitleleri lehine dönüştürmeye çalışan toplumsal ve siyasal güçtür. Hukuksal ve siyasal biçimcilik ise, geniş kitlelerin taleplerini görmezden gelir ve demokrasiyi güç odaklarının çıkarları yönünde kullanır. Bu çerçevede, totaliter düşünce ile demokratik düşünceyi birbirinden ayırmak gerekir: Totaliter düşünce, hukuku insan odaklı tahayyül etmezken; demokratik düşünce hukuku insan odaklı ihtiyaçlara yöneltir ve iktidar aklının arka planındaki tahakkümü bertaraf eder (2002: 38). Demokrasi, özgürlük projesini bir tek kültürün ya da toplumun biricik tikelliğiyle değil; herkesin hem evrensel haklara sahip olup, hem de tikel olan özne inşasına katıldığı bir süreçtir (Touraine 2008: 19). Ranciere'ye göre ise demokrasi olanağı, paydan yoksun olanların, pay sahibi olmak için giriştikleri mevzi savaşlarında, toplumun oturmuş/verili pay ve payda hesabı altüst edildiğinde, ortaya çıkar. Siyaset, hiçbir paya sahip olmayan bir paydanın kuruluşu ile birlikte tahakkümün doğal düzeni sekteye uğratıldığı anda var olur (Ranciere 2011: 23). Ranciere'nin analizinde, hakikate dayanarak siyaset yapmak, siyasetin özünü yaşama geçirerek siyaset yapmaktır. Böyle bir siyaset, eşitliğin haksızlık kisvesinde ortaya çıkmasına yol açan yarılma üzerinden işler (2011: 84,85). Örneğin, zenginlerle yoksulların savaşı, siyasetin baş etmesi gereken toplumsal bir gerçeklik değildir. Bu hesaplaşma, siyaseti bizzat kuran şeydir. Siyaset ancak herhangi bir paydan yoksun olanlar, yoksullardan oluşan bir parça ya da taraf olduğunda var olur. Siyaseti var eden şey, basitçe yoksulların zenginlere karşı çıkması değildir. Esasında, yoksulları bir varlık olarak var eden şey, siyasettir. Yani zenginlerin tahakkümünün doğrudan etkilerinin kesintiye uğratılmasıdır (2011: 30). Böyle bir siyasette, bir arada yaşayan bireylerin birbirlerine haksızlık yapmasını ve bunlar için ödeşmesini önlemekle uğraşan, kazanç ve zararların dengelenmeye çalışıldığı bir yerde topluluğun dayandığı ilke olarak adalet ortaya çıkmaz. Yurttaşların ortak olarak sahip oldukları bir şeyin söz konusu olduğu yerde; insanların, bu ortak gücü uygulama biçimlerinin ve denetimin ne şekilde paylaşıldığıyla meşgul oldukları yerde adalet var olur. Bir yanda, bir erdem olarak adalet, bireysel çıkarlar arasında eşitliğin sağlanmasından ya da birilerinin diğerlerine verdiği hasarın tazmininden ibaret değildir. Adalet, taraflardan her birinin kendi payına düşenden fazlasını almasını önleyecek bir ölçünün seçilmesidir. Diğer yandan, siyasi adalet, yalnızca bireyler ile varlıklar (mülkler) arasındaki ölçülü ilişkileri bir arada tutan düzen de değildir. Siyaset, doğru betimlemeyle,

ortak olanın bölüşümü ve pay edilmesini belirleyen düzendir (2011: 23). Son yıllarda ortaya çıkan toplumsal hareketler, hem Beck'in "alt siyasallaşma" hem de Ranciere'nin "demokratik siyaset" nosyonunu pratik bakımından doğrular niteliktedir. 1999 yılında Seattle'da Dünya Ticaret Örgütü'nün toplantısının geniş kitlelerin katılımıyla protesto edilmesi, küresel kapitalizme karşı yöneltilen eleştirilerin boyutunu farklı bir düzeye taşımıştır. 2001 yılında Brezilya'da halk, iktidara "başka bir dünya mümkündür" diyerek, alternatif siyasetin olanağını kent meydanlarında haykırmıştır. 17 Aralık 2010'da Tunus'ta işportacılıkla geçimini sağlayan Muhammed Bauzizi'nin kendini yakmasıyla Ortadoğu'da başlayan isyan hareketleri bölgedeki birçok totaliter rejimin sonunu getirmiştir (Çetinkaya 2018: 9,12). Meksika'da yetmiş yıllık baskıcı bir yönetimi, Temmuz 2000 seçimlerinde demokratik yolla yerinden eden Zapatistaların, geniş halk kitleleriyle siyasal buluşması ders niteliğinde bir girişim olarak tarihe geçmiştir (Foran 2018: 112). 16 Ocak 2001'de on binlerce Filipinlinin, devlet başkanı Joseph Estrada'yı protestoları, dört gün sonra sonuç yaratmış ve baskılara dayanamayan devlet başkanı istifa etmiştir (Tilly 2018: 153). Günümüz dünyası, küresel sorunların yerel olarak deneyimlendiği ama çözümlerinin yine küresel olduğu bir dünyadır. Küresel kapitalizmin inşa ettiği eşitsizliği, tüm dünya coğrafyası deneyimlemektedir ve alternatif siyasetlerinde küresel olarak gündeme gelmesi gerekmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Günümüz dünyasında, insan ve toplum yaşantısının belirleyiciliğinde siyasetin etkisi gün geçtikçe artıyor. Hatta, son 30 yıllık dönem, küresel olarak siyasetin ekonomik ilişkiler üzerindeki baskınlığını daha da belirginleştirmiştir. Sosyoloji kuramında, bu bağlamdaki ilk analiz, iktisadi, siyasi ve askeri gücün komuta mevkilerinde bulunan İktidar seçkinlerinin kontrolünün genişlediği teziyle, W. Mills'den gelmişti. Mills, (1974) devlet iktidarının merkezileşmesini, Birleşik devletlerin Japonya'ya attığı atom bombalarının kararını veren mercilerin sayıca azlığına (Birleşik Devletler Başkanı, Savunma Bakanı ve Genel Kurmay Başkanı) vurgu yaparak açıklamıştı. 1945 sonrası dünya sisteminde ise iki yönlü bir gelişim ortaya çıkmıştır. İlki ulus-devletlerde, Mills'in iktidar seçkinleri kuramına yakın bir devlet erki merkezileşmesi biçimindedir. İkincisi ise, enformasyonel dönüşümler, finans ekonominin gelişimi ve tüketim kültürünün genişlemesiyle küresel kapitalizmin yer küreyi büyük bir pazar haline getirmesidir. Bunun sonucunda, özellikle 1970 sonrasında, dünya sistemi ekonomik kapasitelere daha fazla gömülü hale gelmiştir. Küresel kapitalizmin etkisiyle, ulus devlet siyasetinin geniş halk kitleleri üzerindeki etkisi azalmış, siyaset iktidarsızlaşmış ve küresel ekonomik bölgelerin baskılarına direnemeyen ulus-devletler, geniş halk kitlelerinin sosyo-ekonomik taleplerine cevap verememiştir. Fakat, 1990 sonrası süreç, tuhaf bir tersine dönme biçiminde büyük boyutlu bir dönüşümü ortaya çıkarmıştır: Ekonomi baskın rolünü siyasete bırakmıştır. Buradaki nedensel etkiler, ekonomi aleyhine gelişen bir süreçle bağlantılıdır: Büyüme ekonomisinin son bulması, kitlelerin tam istihdamında deneyimlenen

kısıtlar ve çalışma ilişkilerinde orta sınıfları gerileten istidam tipi. Orta sınıf aleyhine gelişen çalışma ilişkilerinin mahiyeti, kapitalizmin özellikle 1975 sonrası imalat ve sanayi yatırımlarından kaçışı ve finans kapitale dönüşüyle bağlantılıdır. Sanayi burjuvazisi reel ekonomiden çekilerek finansal ekonomiye yönelmiş, sanayi yatırımları yapmamış ve sorumluluk almadan büyük kârlar elde etmiştir. Sermayenin imalat ve sanayiden kaçışının olağan sonucu, kurumsal iş ve istihdam yaratımındaki daralmadır ve beyaz yakalı/diplomalı orta sınıf kitleler, bu daralmayı düzenli, güvenceli iş/çalışma pratiği ve tam istihdam yoksunluğu olarak deneyimlemiştir. Buna karşılık, daha alt gelir grupları özellikle hizmet sektörü temelli vasıfsız işlerdeki göreceli iş fazlalığıyla bağlantısında istikrarlı bir çalışma ritmi yakalamıştır. Üst gelir grupları ise, hizmet sektörüne yatırımcı olarak girmektedir. Böylece yeni türden çalışma ilişkileri üst gelir gruplarıyla alt gelir gruplarının işine yararken, orta sınıfları gerilemiştir. Bu gerileme, esasında çok boyutludur ve geniş toplumsal kesimleri kapitalizmin insanları mutlu, müreffeh kılacağı ve liyakatle ödüllendireceği yönündeki efsaneyi çok yakın tarihlerde (1990'lar ve 2000'ler) yeniden yanlışlamıştır. Bunun bir diğer sonucu da, toplumsal kitlelerin iyi eğitim almak, kariyer yapmak, diploma ve yetenek sahibi olmak gibi motivasyonlardan uzaklaşmalarıdır. Bireyler, içinde yaşadıkları toplumsal sistemde olağan süreçler ve prosedürlerle sınıf atlama, kurulu statü ilişkilerinin dışına çıkma ve sosyo/ekonomik açıdan sıçrama yapma şanslarının azaldığını görmektedir. Bu durumda, siyaset geniş toplumsal kesimler için bir can simidi işlevi görmüştür. Olağan prosedür ve süreçlerden umudunu kesen kitleler bir siyasetin kliğine, fraksiyonuna ve bağlantılı cemaatik yapılaşmalara eklenerek farklı kariyer alanlarını açmaya çalışmışlardır. Ulus- devlet siyasetinin komuta mevkilerindeki failer ise bu durumdan şikâyetçi değildir çünkü gerçek toplumsal dönüşümü arzulayan siyasal, sınıfsal ve kültürel talepler örgütlü kitlelerce dile getirildiğinde, egemen çevrelerin hoşnutsuzluğu artmaktadır. Beck'in alt-siyasallaşma olarak tanımladığı siyaset tipi, egemen hoşnutsuzluğu daha da artırır karakterdedir çünkü demokrasinin üzerine yükselebileceği gerçek toplumsal ortaklaşmanın olanağını sunmaktadır. Bu olanağın yaşama geçirilmesi, en kırılğan kesimlerden gelen sosyal grupların, toplumsal sisteme saygın biçimde entegrasyonunu amaçlamaktadır.

Kaynakça

- Anderson, Benedict. 2014. Hayali Cemaatler. Çev. İskender Savaşır. İstanbul: Metis Yayınları.
- Arendt, Hannah. 2012. Totalitarizmin Kaynakları Antisemitizm. Çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Balibar, Etienne. 2013. "Ulus Biçimi: Tarih ve İdeoloji". İrk, Ulus, Sınıf, İçinde. Çev. Nazlı Öktem. s.107-130, İstanbul: Metis Yayınları.
- Beck, Ulrich. 2013. Siyasallığın İcadı. Çev. Nihat Ülner. İstanbul: İletişim Yayınları.

Modernliğin Üç İmgesi Üzerine Bir Analiz Denemesi: Devlet, Ulus ve Temsili Demokrasi

- Berlin, İsaiah. 2008. Kirpi ve Tilki. Çev. Mete Tuncay. Der. M. Borovalı. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, Pierre. 2015. Devlet Üzerine. Çev. Aslı Sümer. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Canetti, Elias. 2022. Kitle ve İktidar. Çev. Gülşat Aygen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Castells, Manuel. 2013. Ağ Toplumunun Yükselişi cilt 1. Çev. Ebru Kılıç. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çetinkaya, Y.Doğan. 2018. "2008 Sonrası İsyanlar Üzerine". Toplumsal Hareketler İçinde. Der. Y. Doğan Çetinkaya. s. 9-18. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Engels, Friedrich. 2017. Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni. Çev. Kenan Somer. Ankara: Sol Yayınları.
- Foran, John. 2006. " Devrim ve Küreselleşme: Chiapas'tan Seattle ve Ötesine". Çev. Galip Doğduaslan. Der. Y. Doğan Çetinkaya. Toplumsal Hareketler İçinde. 2018. s. 95-121. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gellner, Ernest. 2013. Uluslar ve Ulusçuluk. Çev. Büşra Ersanlı Behar ve Günay Göksoy Özdoğan, Hil Yayın: İstanbul.
- Geertz, Clifford. 2010. "Bir Kültürel Dizge Olarak İdeoloji". Kültürlerin Yorumlanması İçinde. Çev. Hakan Gür. s. 221-263. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Giddens, Anthony. 2008, Ulus Devlet ve Şiddet. Çev. Cumhur Atay. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Marx, Karl. 2009. Kapital cilt:1. Çev. A. Bilgi. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl. 2011a. Felsefenin Sefaleti. Çev. Ahmet Kardam. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl. 2011b. 1844 El Yazmaları. Çev. Kenan Somer. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl. 2012. Louis Bonaparte'ın 18. Brumaire. Çev. Sevim Belli. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich. 2014. Komünist Manifesto. Çev. Levent Kavas. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich. 2016. Devlet ve Hukuk. Der/Çev. Rona Serozan. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich. 2013. Alman İdeoloji. Çev. Sevim Belli. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich. 2011. Politika ve Felsefe. Çev. Tektaş Ağaoğlu. İstanbul: Belge Yayınları.
- Marx, Karl. & Engels, Friedrich. 2010. Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi. Çev. Barışta Erdost. Ankara: Sol Yayınları.
- Marshall, T. Humphrey. 1949, " Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar ". Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar İçinde. Der. Marshall, T, Humphrey ve Bottomore, Tom. Çev. Ahmet Kaya. s.1-51. 2006. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mills, Wright. C. 1974. İktidar Seçkinleri. Çev. Ünsal Oskay. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Locke, John. 2012. Yönetim Üzerine İkinci İnceleme. Çev. Fahri Bakırcı. Ankara: Ebabel Yayınları.
- Poulantzas, Nicos. 2014. Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar. Çev. Şule Ünsaldı. Ankara: Epos Yayınları.
- Hobbes, Thomas. 2018. Leviathan. Çev. Semih Lim. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

Cem ÖZKURT

- Ranciere, Jacques. 2011. Anlaşmazlık: Siyaset ve Felsefe. Çev. Ayşe Deniz Temiz. İstanbul: MonoKL Yayınları.
- Rousseau, J. Jacques. 2013. Toplum Sözleşmesi. Çev. Vedat Günyol. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tilly, Charles. 2003. "Toplumsal Hareketler 21. Yüzyıla Giriyor". Çev. Emre Ergüven. Der. Y. Doğan Çetinkaya. Toplumsal Hareketler İçinde. 2018. s. 153-197. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tomlinson, John. 2013. Küreselleşme ve Kültür. Çev. Arzu Eker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Touraine, Alain. 2002. Demokrasi Nedir? Çev. Olcay Kural. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Touraine, Alain. 2008. Başka Türü Düşünmek. Çev. Mehmet Moralı. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Wallerstein, Immanuel. 2012. Bildiğimiz Dünyanın Sonu. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları.

